

influence on making a positive micro climate in the family. Special attention is focused on rural, agricultural families, their holidays and traditions. This paper investigates some forms of organizing family cultural and leisure activities in a modern Ukrainian society, based on folk traditions, customs, holidays and ceremonies.

Ukrainian folk has been forming its traditions, customs, holidays and ceremonies within centuries, and even now, all the time, they are in the process of formation and transformation. Family traditions, customs and ceremonies have been reflecting the experience of upbringing children of each nation. Sophistication of long-lasting family, common and cultural traditions indicates high level of an ethnic group formation of each nationality.

Family traditions, supported by the force of public opinion, play an important role in the spiritual life formation. Being improved and transformed, they become norms and rules, important accelerators of a social progress. Traditions of each family have their own peculiarities. Good traditions unite family and help to preserve home warmth and coziness, ensure creation of harmony, love and respect in the family.

Old and good tradition in the family is involving children in a joint work, discussion of family achievements and problems, involving all the members of the family in joint breakfasts and dinners, family Saturday's lunches for exchanging experience and all sorts of news. As a tradition may be considered some interesting, according to the certain scenario, birthday keeping of each member of the family, celebration of important dates, meeting guests, joint outings, visiting of cultural and art events, morning exercises and etc. Regular communication, warm feelings, respect of family members – these are those components of a moral and ethical culture, which join together family, create a favorable microclimate and form spiritual culture of each individual.

Each nation, each folk, even each social group has its customs, formed within many centuries and time honored. Folk customs cover all the areas of public, family and social life.

In the process of historical development, there were developed and established the forms, means and mechanisms of preservation and transmission of social experience, which are together called a tradition. The aim of a tradition is to consolidate and reflect in new generations established ways of life, types of thinking and behavior. Forms of tradition realization are different, but the main of them are customs, holidays and ceremonies. If a tradition has its place in all of the spheres of the material and spiritual life, a custom exists only in separate areas of it, mainly in the spheres of labor, welfare, communication and family relationships.

The whole family life in the past was accompanied by different ceremonies and rituals, which in the figurative symbolic form meant certain stages of human life and separate stages of family development. According to the natural cycle of human existence, there was set a complex of the following family ceremonies: maternity, wedding, funeral and memorial. Together with the development of rational knowledge, a sense of forbidden magical ceremonies has been lost step by step, and ritual actions were transformed to one of the traditional entertainment of the folk. With the advent of new ceremonial actions and symbolic rituals, the old one has been kept, though; their sense has been changed over time.

Except funeral and memorial, all the ceremonies are jolly and celebratory. But still, a ceremony and a holiday is not the same, because the last includes a ceremony or ceremonies as a component part, but is not limited to a ceremony. A holiday doesn't have a strictly set form; it may well evolve depending on the creativity of its participants, the initiative of who is not restricted. Holidays and ceremonies has been relatively independent cultural phenomenon, means of experience transfer from generation to generation.

The family is a main carrier of national traditions, which within centuries have helped to form a wide spiritual world, high moral values, nurture industriousness, respect for elders and love for native land. Through a family sphere, the traditions are transferred between the generations. Approximately, 60% of the whole scope of ethnic and cultural information is assimilated in the frames of a family and it is the base of ethnical self-identity of an individual.

Against modernization and globalization processes in the life of the society, a family is a stable element in a national upbringing of an individual based on traditions, customs, holidays and ceremonies. Through teaching the way of communication in a family, joint cultural and leisure activities and formation of a common human behavior traits and spiritual values, there happen first steps of socialization of an individual and forming of a family spiritual culture.

Key words: family, traditions, customs, holidays, ceremonies, cultural and leisure activities.

УДК 929: 316.7 Овсянико-Куликовський (045)

Дабло Любов Григорівна
аспірантка

ІНДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ Д. М. ОВСЯНИКО-КУЛИКОВСЬКОГО

У статті проаналізовано один з напрямів діяльності Д.М. Овсянико-Куликовського на прикладах його праць з ведаїзму. Акцентується увага на впливі мови на людську свідомість. Виявлено нерозривність між первісними віруваннями і культами та розвитком соціальних спільнот. Досліджується роль дослідника у розвитку індології як науки в Україні.

Ключові слова: культура, культ, концепція, первісні вірування, ведаїзм, релігія.

Вже майже чверть століття наша держава є вільною та незалежною країною. Вона стала суб'єктом міжнародного життя, долучилась до глобальних світових процесів та активно розвиває міжкультурні зв'язки з іншими країнами. У сьогоденні Україні притаманна західна модель розвитку політичних та культурницьких відносин, але через те, що в давнину українська культура формувалася під впливом індоєвропейської культури, можна побачити і тяжіння до східних традицій та популяризацію культури народів Індії. І цей напрям набуває ваги як один з культуротворчих моделей в розвитку культури сучасної України. Таким чином актуальним є питання про вивчення сходознавства в Україні.

Одним з перших серед вчених кінця XIX – початку XX століття, хто займався питаннями сходознавства, тобто розробляв індологічну тематику в Україні, був академік Д.М. Овсяніко-Куликовський. Активний учасник суспільно-політичного життя України, видатний науковець, публіцист, культуролог, лінгвіст та педагог вплинув на формування світогляду тогочасної інтелігенції, розвиток української культури, вищої та середньої освіти. Вчений, знаний переважно серед фахівців-філологів, був свого часу одним з найвидатніших і найпопулярніших російських літературознавців. Багаторазові видання монографій – про О. Пушкіна, М. Гоголя, І.Тургенєва, Л. Толстого, чотири зібрання творів, передрук його робіт у хрестоматіях – об'єктивні свідчення цієї популярності. Увага багатьох вчених приверталась до всебічної постаті Дмитра Миколайовича.

Характеристику його діяльності можна зустріти вже у його сучасників: серед учасників Харківського історико-філологічного товариства, викладачів, провідних професорів, меценатів, засновників музеїв, фахівців з історії у вигляді спогадів. Провідними дослідниками вченого кінця XIX – початку XX століття є А.В. Ветухов, А.Г. Горнфельд, Т.І. Райнов. Неодноразові посилання на роботи Дмитра Миколайовича можемо знайти у праці "Релігійна свідомість язичництва: досвід філософії історії та звичайна релігія" російського дослідника давніх релігій А.І. Введенського.

У 20-х роках XX ст. у вчених викликає зацікавленість діяльність Д.М. Овсяніко-Куликовського як лінгвіста, санскритолога, літературознавця. Особливу наукову цінність представляють дослідження С.Ф. Ольденбурга, П.М. Сакуліна. Низку вчених, які працювали в радянський період та займалися проблемою наукового спадку Д.М. Овсяніко-Куликовського, представляють М.К.Анікін, І.Г. Ілюхін, А.П. Ковалівський, М.В. Осьмаков.

Нове бачення творчості Д.М. Овсяніко-Куликовського спостерігаємо в працях А.П. Ковалівського, який приділяє певну увагу історичним поглядам вченого, визначає місце Дмитра Миколайовича в розвитку сходознавства, зокрема індіаністики у Харківському університеті, оцінює його як викладача.

Негативну оцінку науковому доробку з індології дає М.В. Осьмаков в своїй праці "Психологічний напрям у руському літературознавстві: Д.М. Овсяніко-Куликовський", хоча й не аналізує його [12].

В роботах видатних учених М.Н. Бойка, Р.С. Золотарьова, Ю.В. Манна приділяється увага визначенню рівня розвитку національно-визвольного, революційного руху та характеристик діяльності Д.М. Овсяніко-Куликовського як автора психологічного методу в гуманітарних науках, політолога, історика культури та літератури, викладача. Серед українських вчених необхідно виділити доробок такого вченого як О.І. Ладиги, який комплексно дослідив громадсько-політичну, культурно-освітню та наукову діяльність Овсяніко-Куликовського; він з'ясував вплив Д.М. Овсяніко-Куликовського на розвиток інтелігентського руху кінця XIX – початку XX століття; вперше визначив місце вченого в розробці національного питання у Російській імперії [3]. В дослідженні Л. О. Чувпило розглянута індологічна спадщина Дмитра Миколайовича в контексті процесу зародження орієнталістики в Харківському університеті, виявлені та досліджені основні напрями розвитку сходознавчої освіти і науки, простежена еволюція сходознавчої думки харківських вчених [15].

Отже, з вищенаведеного можна зробити висновки, що творчий спадок Д.М. Овсяніко-Куликовського завжди цікавив науковців. Його широта душі та багатий науковий досвід не залишали байдужим нікого.

Серед численних досліджень вченого помітне місце посідають праці з індологічної тематики. При нібито невеликій кількості публікацій, ми вбачаємо потребу подальшого вивчення саме цього напрямку його діяльності. Тому метою даного дослідження є аналіз індологічного доробку Д.М. Овсяніко-Куликовського та визначення його внеску в розвиток цієї науки.

Дмитро Овсяніко-Куликовський (1853-1920) походив з Таврійської губернії, майже все своє творче життя працював на Україні: спочатку в Одесі (1873-1877; 1882-1887), а потім у Харкові (1888-1905). У роки навчання у Санкт-Петербурзькому та Новоросійському університетах він одержав ґрунтовну підготовку в галузі індології. Йому довелося навчатися у видатних санскритологів того часу – І.В. Ягича та І.І. Мінаєва. Після закінчення Одеського університету, не полишаючи своїх досліджень виїздив до Праги та Парижу (1877-1882), де продовжив вивчати санскрит, культуру та релігії Стародавньої Індії у визнаних на той час філологів-орієнталістів: А. Авет-Бено, А. Бергеня, Дж. Дармдера [14, 229]. Джерелознавчою базою його наукового дослідження стають тексти Вед та Зенд-Авести, давньоіранського релігійно-юридичного пам'ятника першої половини 1 тис. до н.е. Мета цих широких досліджень: "гене́за і розвиток релігії, міфу, культури" [8, 334]. Відносно своїх методологічних засад, Д.М. Овсяніко-Куликовський чітко визначився "Я вже тоді стояв на еволюціоністській точці зору (за Спенсером, Тейлором та ін.)" [8, 334]. У розвитку релігії, міфу, культури "дуже цікавили мене як загальні, так і приватні питання соціально-психологічного порядку, зокрема релігійні вірування, культури та міфи у їхніх найдавніших і архаїчних формах" [8, 334-335].

80-ті роки стають дуже успішними у науковій кар'єрі Овсяніко-Куликовського. Це період молодого слави вченого-лінгвіста. Повернувшись у Росію, він захищає у 1882 році в Московському університеті значну наукову роботу "Розбір міфу про сокола, який приніс квітку Соми" [4, 229]. В ній він проаналізував тексти Рігведи та реконструював головні ідеї та деякі міфологічні образи, зокрема образ культу бога Соми, які мають індоєвропейське походження. Досліджуючи цю проблему, вчений не розрізняв поняття "релігія" і "міфологія" і фактично ототожнює міфологію зі стародавніми релігіями. Центральне положення культу ведійської релігії він обґрунтував загальним характером давніх релігій, у яких поняття божества як

потойбічної всемогутньої сили відсутнє. Цей захист дав змогу молодому та надзвичайно талановитому науковцю отримати посаду та звання приват-доцента на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету та почати викладати санскрит і порівняльну граматику індоєвропейських мов.

У 1885 році Дмитро Миколайович відстоює в Харківському університеті нову роботу: магістерську дисертацію з питань мовознавства "Культ божества Соми в Давній Індії" [4, 230]. В цьому ж році його робота виходить окремим виданням. Це дослідження вчений задумав як одну з частин трилогії, де друга – іранський екстатичний культ Хаоми, а третя – грецький культ Діоніса. Деякі вчені вважають цю роботу подібною до роботи відомого московського орієнталіста В.Ф. Міллера "Досвід вивчення вакхічних культів", який теж у своєму дослідженні застосував порівняльний підхід. Але на відміну від московського вченого, Овсянико-Куликовський зробив спробу проаналізувати гімни Рігведи з соціально-психологічної точки зору, та прийшов до висновку, що мова є найкращим відбитком первісного мислення й свідомості. Аналізуючи сутність поняття "соми" в гімнах, вчений доходив до висновку, що це водночас і рослина, з якої добувався сам напій і сам напій, та божество цього напою, яке напій виготовляло. Отримання цього напою, яке детально описане в гімнах, проходило як священнодійство з елементами таїнства і містики, його вживання давало людям поштовх до розвитку психічних дій, розвивало мову, комунікабельність, спонукало до творчості та культурних інстинктів людини. Але вживання саме по собі напою Соми без співу гімнів не давало такого результату, тому це завжди супроводжувалося співом жерців. Музика, ритуальне дійство й промова жерця – це три речі, наявністю яких досягається екстатичний стан. Під впливом такого стану на психіку давньої людини, як наслідок – розвивалися мислення, уява, які поступово склалися у чітку систему міфологічних уявлень та початки філософського мислення. Власне вживання цього напою давало людині уявлення про божество Соми, які з часом склалися у єдиний комплекс ведаїзму. Сам ритуал давав відчуття зближення з божеством Соми, який був безсмертним, тому він став верховним божеством. На думку Дмитра Миколайовича, Сома мав багато іпостасей і за поклонінням його можна порівняти зі священним вогнем. Ці два ритуали мали велике значення для людей давнього часу.

Отже, здійснивши ґрунтовний аналіз гімнів Рігведи, вчений намагався зрозуміти, як розвивалося пізнання індоарійців, духовна культура, початки художньої творчості. З одного боку – він відокремлював поняття екстаз і уведення його в контекст аналізу становлення первинних соціальних зв'язків, що призвело до вивчення вченим механізмів людської психіки, специфіки її еволюції. З іншого боку – він акцентував на силі впливу мови на свідомість людей. Ідея впливу мови, яка простежується у гімнах Рігведи разом із п'яним напоєм Соми на давніх людей, зовсім не набула продовження у розробці проблематики історії, історії культури та культурології. Зазначимо, що такий підхід до вивчення теми робив дослідження Овсянико-Куликовського більш ефективними та передовими для тогочасної науки.

1887-й рік – знову захист, на цей раз докторської дисертації у Новоросійському університеті, і також із проблем лінгвістики [4, 230]. За п'ять років – три захисти. Два з них пов'язані з дисертаційними роботами. Між дисертаціями (магістерською та докторською) – відстань у два роки.

У 1887 р. здобув ступінь доктора захист дисертації за темою "До історії культу вогню в індусів в епоху вед" Д.М. Овсянико-Куликовський у цій роботі, вивчаючи гімни Рігведи, що були присвячені божеству вогню Агні, намагався структурувати культу вогню у індусів Семиріччя та аналогічного божества Авести й загалом окреслити вказати подальший розвиток культу вогню у віруваннях цих народів [7, 3]. На його думку вогонь спільний або сільський, та вогонь союзний або той, що належить союзу громади. Ці різновиди вогню не повинні змішуватися з тими, які ґрунтувалися на ідеях міфології та теософії. У кожному домі горів священний вогонь, який належав сім'ї або роду. Родини групувалися у громади, кожна громада мала свій власний вогонь, який їх захищав та слугував основою громадського культу. Союзи, племена за потребою збиралися разом та об'єднувалися чи встановлювали особливий спільний культ, у центрі якого був вогонь "патрон союзу", який мав назву Вайшванара. [7, 2] Таким чином, вчений доторкнувся до культурних та соціальних засад первісних вірувань, доводячи нерозривність розвитку культу від розвитку соціальних спільнот.

Д.М. Овсянико-Куликовський у 1888 році отримав запрошення на посаду професора Харківського університету, де пропрацював до 1906 року [13, 58]. Незважаючи на те, що індологічні пошуки відступають на другий план через зміни пріоритетів у зв'язку зі знайомством О.О. Потєбнею, він за короткий час видає нові дослідження в галузі індології: "Основи ведаїзму", "Ведійські етюди", "Про бика в релігійних уявленнях давнього Сходу", "Релігія індусів в епоху вед". В "Ведійських етюдах" пильну увагу вчений зосередив на вивченні так званих синів Адіті, визначивши, що на першому плані з усіх синів Адіті стоять Варуна та Мітра [5, 287]. Це були верховні божества спочатку індоіранців, а потім індусів. Але з часом вони поступилися своїм місцем Індри. Зробивши детальний аналіз гімнів Рігведи під назвою "Сини Адіті", вчений мав можливість зробити класифікацію та розкрити їхню сутність. Стаття "Релігія індусів в епоху вед" була останньою роботою, де автор поставив собі за мету розкрити та простежити основні ідеї та найважливіші міфологічні образи ведаїзму в їхньому культурно-історичному розвитку, а також зобразити центральну ідею ведаїзму – культ та теософію культових божеств Агні і Соми. [8, 147-148]. Цією роботою автор намагався дати цілісну картину релігії ведаїзму та підвести підсумок своїм багаторічним пошукам. Цікавим є той факт, що він став першим у Росії, хто почав використовувати у галузі сходознавства психолінгвістичний та соціологічний аналіз давніх текстів.

Ведаїзм – велика релігія, важливість якої, за Овсянико-Куликовським полягає у тому, що це комплекс молитовних формул, славослів'я, епічних уривків, легенд, міфів, а також філософсько-релігійних віршів, який є

результатом цілої низки поколінь жерців від давніх часів до останніх років ведаїзму, коли останній переходив у брахманізм. У ньому ми знаходимо і молитву дикуну, і відображення первісної культури, і філософські думки вже досить розвиненої людини, і міфи, що започатковуються в індоєвропейській давнини, і нові легенди виключно індійського походження – старих богів, що поріднилися з грецькими, іранськими та ін., і богів нових, яких не знала індоєвропейська давнина. Старе, прадавнє з'являється у новій обробці, нове побудоване на кшталт старого; ідеї глибокої давнини, грубі та наївні, часто осмислені, облагороджені, древні культури (наприклад, Вогню) отримали нове життя і могутній розвиток – і у всьому цьому виявляється рух і життя, робота думки, розвиток культури та релігійного почуття, поступове розширення світогляду, і нові легенди.

Водночас релігія Вед – політеїстична релігія, що здебільшого нагадує політеїзм давніх греків, та в будь-якій релігійній системі є своя головна ідея, до якої тяжіє увесь зміст релігії. У ведаїзмі це своєрідна ідея культу і теософія культових божеств – Агні і Соми. Агні (з санскриту – вогонь), один з основних божеств ведійського пантеону, бог домашнього вогню, жертвового вогнища і жертвопринесення. Агні присвячено понад 200 гімнів Рігведи, він уходить до тріади найбільш популярних божеств поряд з Індрою й Сомою. Значення Агні у ведійській міфології визначається значущістю ритуалу в житті давніх людей та його функцією жерця як сполучної ланки між людським світом і божественним. Тобто, виступає в ролі посередника між людьми та богами, й розглядається як сила, що допомагає людям та сприяє усім їхнім починанням. Рівнозначним до Агні є Сома. Він дарує богам безсмертя, а людині – спасіння від хвороб. Сома в ведійській релігії є й богом і священним напоєм, вживання якого призводить до екстатичного стану, що дає можливість поєднання з божеством у єдине ціле. Кульмінацією цього культу на ранніх етапах розвитку ведаїзму стає екстатичне дійство, яке підтримується ритмічним співом.

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що Д.М. Овсянко-Куликовський свої наукові дослідження у галузі індології ставив у один ряд зі своїми ґрунтовними роботами з психології творчості та думки. На початку ХХ століття, працюючи над власним зібранням творів, він залучив свої розробки з ведаїзму до складу зібрань, наголошуючи на тому, що зібрані тут матеріали є єдиним ідейно-філософським цілим. Індологічні дослідження вченого складають невід'ємну частину його творчої діяльності. З цих перших спроб починається велика професійна кар'єра та становлення його як науковця. Саме в ранніх роботах зі санскриту та ведійської релігії вченим закладений ґрунт для подальшого вивчення його славнозвісного психологічного методу в літературі, що дав можливість йому розвинути свою неоднозначну культурницьку концепцію розвитку людства.

Внесок Д.М. Овсянко-Куликовського у розвиток української науки є визначним. Методи дослідження духовного світу давньої людини за допомогою мови, які розробив вчений, є затребувані й на сьогоднішній час не тільки в галузі лінгвістики, соціальної антропології, а й у культурології, а переклади деяких ведійських текстів роблять його праці безцінними.

Література

1. Бакіров В. С. Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна за 200 років / В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев. – Х. : Фоліо, 2004. – 750 с.
2. Илюхин И. Г. Д. Н. Овсянко-Куликовский – историк и критик русской литературы 1853–1890 гг. / И. Г. Илюхин // Учені записки Харківського державного університету ім. О. М. Горького. – Х., 1956. – Т. 70 : Труды філологічного факультету. – С. 11–27.
3. Лади́га О. І. Суспільно-політична думка в Російській імперії другої половини ХІХ – на початку ХХ століття. Д.М. Овсянко-Куликовський : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Лади́га Олександр Іванович ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2003. – 20 с.
4. Овсянко-Куликовский Д. Н. [Автобиография] / Д. Н. Овсянко-Куликовский // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905): История : биогр. слов. профессоров и преподавателей / под ред. М. Г. Халанского и Д. И. Багаля. – Х. : Изд. ун-та, 1908. – С. 229–231.
5. Овсянко-Куликовский Д. Н. "Ведийские этюды". "Сыны Адыты" / Д. Н. Овсянко-Куликовский // Журнал Министерства народного просвещения. – 1892. – № 12. – С. 287–306.
6. Овсянко-Куликовский Д. Н. Воспоминания / Д. Н. Овсянко-Куликовский. – Петербург : Время, 1923. – 324 с.
7. Овсянко-Куликовский Д. Н. К истории культа огня у индусов в эпоху Вед / Д. Н. Овсянко-Куликовский. – Одесса, 1887. – 120 с.
8. Овсянко-Куликовский Д. Н. Литературно-критические работы / Д. Н. Овсянко-Куликовский. – М. : Худож. лит., 1989. – Т. 2. – 524 с.
9. Овсянко-Куликовский Д. Н. Религия индусов в эпоху вед / Д. Н. Овсянко-Куликовский // Избранные труды русских индологов-филологов. – М. : Изд-во Восточной лит., 1962. – С. 147–148.
10. Овсянко-Куликовский Дмитрий Николаевич / Л. Якобсон // Литературная энциклопедия : в 11 т. – М. : ОГИЗ РСФСР : Сов. энцикл., 1934. – Т. 8. – С. 222–228.
11. Осьмаков Н. В. Психологическое направление в русском литературоведении: Д. Н. Овсянко-Куликовский : учеб. пособие для пед. ин-тов по спец. № 2101 "Рус. яз. и лит." / Н. В. Осьмаков. – М. : Просвещение, 1981. – 160 с.
12. Сумцов Н. Ф. Д. Н. Овсянко-Куликовский. 35-летие научно-литературной деятельности / Н. Ф. Сумцов // Вестник Харьковского историко-филологического общества. – 1913. – Вып. 3. – С. 56–60.
13. Халанский М. Г. Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / М. Г. Халанский, Д. И. Багалий. – Х., 1908. – 400 с.
14. Чувпило Л. О. Сходознавство в Харківському університеті (1805–1917 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Чувпило Лідія Олександрівна ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2002. – 19 с.

References

1. Bakirov V. S. Kharkivskiy natsionalnyi universytet im. V.N. Karazina za 200 rokov / V. S. Bakirov, V. M. Dukhopelnykov, B. P. Zaitsev. – Kh. : Folio, 2004. – 750 s.
2. Ilyukhin I. G. D. N. Ovsyaniko-Kulikovskiy – istorik i kritik russkoy literatury 1853–1890 gg. / I. G. Ilyukhin // Ucheni zapiski Kharkivskogo derzhavnogo universitetu im. O. M. Gor'kogo. – Kh., 1956. – T. 70 : Trudi filologichnogo fakul'tetu. – C. 11–27.
3. Ladyha O. I. Suspilno-politychna dumka v Rosiiskii imperii druhoi polovyny KhKh – na pochatku KhKh stolittia. D.M. Ovsianiko-Kulykovskiy : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.02 / Ladyha Oleksandr Ivanovych ; Skhidnoukr. nats. un-t im. V. Dalia. – Luhansk, 2003. – 20 s.
4. Ovsyaniko-Kulikovskiy D. N. [Avtobiografiya] / D. N. Ovsyaniko-Kulikovskiy // Istoriko-filologicheskii fakul'tet Khar'kovskogo universiteta za pervye sto let ego sushchestvovaniya (1805–1905): Istoriya : biogr. slov. professorov i prepodavateley / pod red. M. G. Khalanskogo i D. I. Bagaley. – Kh. : Izd. un-ta, 1908. – S. 229–231.
5. Ovsyaniko-Kulikovskiy D. N. "Vediyskie etyudy". "Syny Adity" / D. N. Ovsyaniko-Kulikovskiy // Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya. – 1892. – № 12. – S. 287–306.
6. Ovsyaniko-Kulikovskiy D. N. Vospominaniya / D. N. Ovsyaniko-Kulikovskiy. – Peterburg : Vremya, 1923. – 324 s.
7. Ovsyaniko-Kulikovskiy D. N. K istorii kul'ta ognya u indusov v epokhu Ved / D. N. Ovsyaniko-Kulikovskiy. – Odessa, 1887. – 120 s.
8. Ovsyaniko-Kulikovskiy D. N. Literaturno-kriticheskie raboty / D. N. Ovsyaniko-Kulikovskiy. – M. : Khudozh. lit., 1989. – T. 2. – 524 s.
9. Ovsyaniko-Kulikovskiy D. N. Religiya indusov v epokhu ved / D. N. Ovsyaniko-Kulikovskiy // Izbrannye trudy russkikh indologov-filologov. – M. : Izd-vo Vostochnoy lit., 1962. – S. 147–148.
10. Ovsyaniko-Kulikovskiy Dmitriy Nikolaevich / L. Yakobson // Literaturnaya entsiklopediya : v 11 t. – M. : OGIz RSFSR : Sov. entsikl., 1934. – T. 8. – S. 222–228.
11. Os'makov N. V. Psikhologicheskoe napravlenie v russkom literaturovedenii: D. N. Ovsyaniko-Kulikovskiy : ucheb. posobie dlya ped. in-tov po spets. № 2101 "Rus. yaz. i lit." / N. V. Os'makov. – M. : Prosveshchenie, 1981. – 160 s.
12. Sumtsov N. F. D. N. Ovsyaniko-Kulikovskiy. 35-letie nauchno-literaturnoy deyatel'nosti / N. F. Sumtsov // Vestnik Khar'kovskogo istoriko-filologicheskogo obshchestva. – 1913. – Vyp. 3. – S. 56–60.
13. Khalanskiy M. G. Istoriko-filologicheskii fakul'tet Khar'kovskogo universiteta za pervye 100 let ego sushchestvovaniya (1805–1905) / M. G. Khalanskiy, D. I. Bagaliy. – Kh., 1908. – 400 s.
14. Chuvpylo L. O. Skhodoznavstvo v Kharkivskom universyteti (1805–1917 rr.) : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.02 / Chuvpylo Lidiya Oleksandrivna ; Kharkiv. nats. un-t im. V. N. Karazina. – Kh., 2002. – 19 s.

Дабло Л. Г.**Индологические исследования Д.М. Овсянко-Куликовского**

В статье проанализировано одно из направлений деятельности Д.М. Овсянко-Куликовского на примерах его работ по ведаизму, акцентируется внимание на влиянии языка на человеческое сознание в индологических исследованиях ученого, выявлено неразрывность первобытных верований и культов с развитием социальных общностей, что привело к созданию собственной целостной культурологической концепции, исследуется его роль в развитии индологии как науки в Украине.

Ключевые слова: культура, культ, концепция, первобытные верования, религия.

Dablo L.**Indological studies of D.M. Ovsyaniko-Kulikovskiy**

It is almost for a quarter of the century that our country is a free and independent state. It has become the subject of the international life, has joined the global world processes and is actively developing intercultural connections with other countries. Nowadays the western model of the development of the political and cultural relations is peculiar to Ukraine, but since Ukrainian culture was forming under the pressure of Indo-European culture in the old days, more and more often we can evidence the tendency for oriental traditions and the popularization of the Middle Eastern culture.

And this direction is getting more significant as one of the fundamental models of Ukraine's orientations. That is why oriental studies in Ukraine are becoming more important.

At the end of the 19th – the beginning of the 20th one of the first scientists, who devoted himself to the oriental studies or, rather, developed the indological studies in Ukraine, was an academician D.M. Ovsyaniko-Kulikovskiy. The scientist, known mainly among philologists, was at his time one of the most outstanding and popular Russian literary critics. An active participant of the social and political life of Ukraine, prominent scientist, essay writer, culturologist, linguist and educationist, he influenced the formation of the ideology of intellectuals of that time, the development of Ukrainian culture, higher and secondary education.

Leading researchers of D.M. Ovsyaniko-Kulikovskiy are A.V. Vietukhov, A.G. Gornfeld, T.I. Rainov. The researches of S.F. Oldenburg, P.M. Sakulin are of a particular value. Such scientists as M. K. Anikin, I.G. Ilyukhin, A.P. Kovalivskiy, M.V. Osmakov, M.N. Boiko, R. S. Zolotarev, U. V. Mann also studied the scientific heritage of D.M. Ovsyaniko-Kulikovskiy. Among the Ukrainian scientists it is necessary to point out the works of O.I. Ladyga and L.O. Chuvpylo.

Thus, in the view of the aforesaid we can make a conclusion that the scientific heritage of D.M. Ovsyaniko-Kulikovskiy is always of a great interest for the scientists, the breadth of his soul and a rich scientific experience don't leave anyone indifferent. The goal of this research is the analysis of one of the D.M. Ovsyaniko-Kulikovskiy's indological works.

Dmytro Ovsyaniko-Kulikovskiy (1853-1920) comes from the province of Tavria. He worked in Ukraine. Almost all his life he studied the Sanskrit, the culture and religion of Ancient India. One of his first works "The review of the myth about falcon, who brought the Soma plant" contains an analysis of Rigveda texts, where he reconstructs the main ideas and some mythological images of Indo-European origin, in particular the image of God Soma's cult. From the studies of the Sacred Writings of the Ancient Indians appears another scientific work on linguistics "The cult of Soma in Ancient India", in which the author analyzes the hymns of Rigveda from social and psychological point of view and comes to a

conclusion, that language is the best reflection of the ancient thinking and consciousness. The cult of Soma, that is widely represented in hymns, was some kind of a religious rite with the elements of sacrament and mystery, and the use of Soma's drink gave people an impulse for psychological actions, for developing a language, sociability, inspired for creativity and cultural instincts of a person. And the combination of music, Soma's drink and the speech of the priest threw into an ecstasy. The influence of such a state on the ancient person's mind encouraged the development of thinking, imagination, that were gradually forming the precise system of mythological believes and the beginnings of the philosophical thinking. This rite was of a great importance for the people of that time.

Thus, having studied properly the hymns of Rigveda, the scientist tried to understand how the perception of Indo-Aryans, the spiritual culture, the beginning of the creativity were developing. He emphasized the power of the influence of language on the people's consciousness. The idea of the influence of language, that is felt in the hymns of Rigveda together with a heady Soma's drink, on ancient people, wasn't continued in linguistics, history of the culture and cultural studies at all.

The contribution of D.M. Ovsyanyko-Kulikovskiy on the development of Ukrainian science is significant. The research methods of the spiritual world of an ancient person with the help of the language, made by the scientist, are very important nowadays in such fields as linguistics, social anthropology and cultural studies.

Key words: culture, cult, conception, ancient believes, vedatism, religion.

УДК 76.071.1: [81'371+070] (410+470+477)"18/19"

Довжик Олександра Костянтинівна
аспірантка

ДО ПИТАННЯ РЕЦЕПЦІЇ ОБРІ БЕРДСЛЕЯ В УКРАЇНІ ТА РОСІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Статтю присвячено постаті емблематичного художника вікторіанської Англії Обрі Бердслея та його рецепції в Росії та Україні у першій чверті ХХ ст. Визначено вплив Бердслея на такі культурні явища, як авангардні художньо-літературні альманахи Росії, декоративне мистецтво Ballets Russes та сценографія прогресивних приватних театрів (театр Віри Комісаржевської), поезія Срібного століття. Пояснено значущість доробку та особи Бердслея для становлення таких українських художників, як Всеволод Максимович та Георгій Нарбут. Визначено головні проблеми літератури з теми дослідження.

Ключові слова: Обрі Бердслей, рецепція, Срібне століття, модернізм, декаданс, вікторіанська культура.

Метою статті є розгляд творчості англійського художника Обрі Бердслея (1872–1898) у зв'язку з його впливом на розвиток мистецтва модернізму на територіях Росії та України. Дана проблематика є актуальною через недостатнє висвітлення теми у вітчизняній та зарубіжній академічній літературі.

Роботи Бердслея були вперше опубліковані навесні 1893 року. У березні 1898 року молодий художник помер від туберкульозу. За короткий термін своєї скандальної кар'єри він досяг міжнародної слави та став одним з наймолодших митців, які конституювали стандарт "останнього великого стилю" – Art Nouveau. У 1895 році непересічний представник тогочасних мистецьких кіл, художник і письменник Макс Бірбом категорично проголосив, що належить до "Епохи Бердслея" [13, 160]. Останнє десятиліття ХІХ ст. в Англії увійшло до історії як "жовті дев'яності" – від назви авангардного декадентського альманаху "Жовта книга", художнім редактором якого був Бердслей. Його постать була чи не найбільш емблематичною та репрезентативною для доби вікторіанського декадансу – перехідної епохи, коли основи позитивістського світогляду та традиційні буржуазні цінності систематично підвішувалися представниками першої модерністської декади – прибічниками нової чуттєвості, нового "мистецтва заради мистецтва", що кидало виклик благопристойності вікторіанського "кенту".

Ключові моменти біографії Бердслея здаються впізнаваними, адже крізь неї проступає усталений епіфанічний сюжет про художника, що випередив свій час. Історія його життєтворчості циркулювала спершу як ряд беззастережних кліше у мемуарах сучасників, звідки перекочувувала у монографії дослідників наступних поколінь, а отже відтворити цей сталий набір тверджень неважко і сьогодні. У ньому Бердслея закарбовано як найодіознішого ілюстратора вікторіанського Лондона: він умисно скандалізував філістерів, вписуючи у свої малюнки еротичні деталі, які були радше дотепними, ніж порнографічними, та не відповідали конвенційним шаблонам репрезентації (наприклад, малюнки у декадентських журналах "Жовта книга" та "Савой"). Але крім того, він запам'ятався як денді, що вмів кожну свою появу на публіці перетворити на міні-перформанс; декадент, який "полюбляв грати на піаніно, влаштувавши на стільці поряд із собою людський скелет, аби створювати з кістками, що грюкають, своєрідний неможливий дует" [15, 7]; як бібліофіл, що він, прикутий до ліжка сухотними кровотечами, жадібно поглинав книжки трьома мовами; як позер та поціновувач театру, автор еротизованих літературних творів, млосний творець гротескних потвор та демонічних *femme fatale*, розпещений юний фронт з фотопортрету Фредеріка Еванса: його довгі аристократичні пальці обрамовують химерний профіль, який є самостійним шедевром Art Nouveau, а погляд з-під напівопущених вій виражає бодлеріанську пересиченість світом та холодну зневагу.